

PRINC MILO PETROVIĆ-NJEGOŠ

Novak Adžić

One of the most interesting personalities in the Montenegrin political emigration was Prince Milo Petrović-Njegoš. He was a descendant of Radule (Rade), brother of vladika Danilo Petrović-Njegoš. He participated in the Christmas Rebellion of 1919, and after its crush he immigrated to Italy. He never returned from exile to his country, but he propagated the patriotic concept of the restoration of Montenegro's state independence. He travelled and agitated for the Montenegrin cause across the world, and the most of his life he spent in Great Britain and Ireland. He died in Galway, Ireland in 1978.

Milo Petrović-Njegoš¹ rođen je 3. oktobra 1889². godine u selu Erakovići, na Njegušima (Katunska nahija, Knjaževina Crna Gora), od oca Đura i majke Stane (đevojačko prezime Đurašković sa Ceklina, Riječka nahija). Nakon završene osnovne škole u trajanju od četiri godine, upisao je gimnaziju³ na

---

¹ O Milu Petroviću Njegošu vidi monografiju: Novak Adžić, *Crnogorac bez domovine – Milo Petrović Njegoš i crnogorsko pitanje*, Cetinje, 2013.

² Milena Petrović Njegoš-Thompson, *My Father, The Prince*, SAD, 2000, p. 22. Vidi biografiju princa Mila Petrovića: Dr Šerbo Rastoder, *Crna Gora u egzilu 1918–1925*, knjiga I, Podgorica, 2004. str. 402.

³ Gimnazija u Knjaževini Crnoj Gori trajala je osam godina (školskih razreda).

Cetinja, ali je napustio i nastavio školovanje u carskoj Rusiji u Sankt Peterburgu. Milo Đurov Petrović je neposredni potomak Radula (Rada) Šćepčeva Petrovića-Njegoša, rođenog brata mitropolita Danila Petrovića, rodonačelnika, osnivača dinastije Petrović-Njegoš. Milov predak u krvnom srodstvu po pravoj liniji pripadao je istom ogranku kuće Petrovića, kojemu su pripadali i vladike Sava i Vasilije Petrović. U tom smislu se Milo Petrović i titulisao kao „princ Milo“, tvrdeći da je praunuk Vladike Danila, odnosno, da je po muškoj liniji nastavljač te loze. Dok je postojala nezavisna i međunarodno priznata država Kraljevina Crna Gora, Milu Petroviću-Njegošu nikada nije dodijeljena, legalnim putem, titula princa, niti je on bio uopšte njen zakoniti nosilac. Međutim, nakon što je likvidirano Crnogorsko kraljevstvo kao suverena i nezavisna država, Milo Petrović-Njegoš se, u političkoj emigraciji, titulirao kao „princ od Crne Gore“. Činio je to pritom demonstrirajući vlastite političke pretenzije da bude nasljednik dinastičke krune Petrovića, odnosno, da se obnovi Crnogorsko kraljevstvo sa njim na čelu.

Milo Petrović je bio rođak kralja Nikole I Petrovića-Njegoša, ali nije pripadao istom ogranku. Sama činjenica da je Milo bio rođak kralja Nikole, nije bila dovoljna da bi legitimisao svoje pretenzije na dinastičku krunu i prijesto, pa se zato pozivao na jednu drugu istorijsku činjenicu: da je pripadnik, ne kraljevsko-knjaževske linije u kući Petrovića, već one koja joj je bila preteča (vladičansko-mitropolitske), a koja je u vrijeme vladike Danila i vladike Vasilija Petrovića bila na čelu Crne Gore, te kojoj je ova druga, sekularno-dinastička, bila testamentarno-pravni i istorijski nastavljač i nasljednik.

Kralj Nikola je Mila, mladića od 13 godina, poslao 1902. godine u Rusiju. U Sankt Peterburgu je ostao sedam godina pohađajući vojnu školu, četiri godine opšte edukacije i dvije godine kao pitomac Vojne akademije, đe se specijalizovao za

Milo Petrović-Njegoš
(1889–1978)

konjicu i poziv vojnika, konjičkog oficira crnogorske vojske⁴. U Rusiji je imao posebnu naklonost i podršku kćerki knjaza/kralja Nikole, a naročito Milice, udate za velikog kneza Petra Nikolajeviča, iz carske familije Romanov. Rođaka Milica ga je i uvela u aristokratsko društvo. Nakon sedmogodišnjeg boravka na školovanju u Rusiji u kojoj je bio pitomac Vojne akademije, vraća se na Cetinje 1910. godine, u vrijeme proglašenja Knjaževine Crne Gore za kraljevinu.

Kad je Crna Gora 1912. godine objavila rat Osmanskom carstvu, Milo Đurov Petrović odlazi kao pripadnik crnogorske vojske na front i sudjeluje u Prvom balkanskom ratu (1912–1913). Nakon kraćeg perioda mira Kraljevina Crna Gora

---

⁴ Milena Petrović-Njegoš Thompson, *My Father, The Prince*, U.S.A., 2000, p. 41.

ulazi u rat sa Centralnim silama 1914. godine. Oficir Milo Đurov Petrović je u sastavu Lovćenskog odreda crnogorske vojske i učestvuje u ratnim operacijama, a naročito prilikom odbrane Lovćena od austrougarske najezde krajem 1915. i početkom 1916. godine.

Crna Gora je pala pod austrougarsku okupacionu vlast 1916. godine. Kralj i vlada Kraljevine Crne Gore odlaze pod pritiskom novonastalih okolnosti u egzil u Francusku 1916. godine. Kad je krajem 1918. godine, nakon prestanka austrougarske okupacije, uslijedila srpska i saveznička reokupacija Crne Gore, kralju Nikoli i njegovoj vladi nije dozvoljen povratak u zemlju. Na Podgoričkoj skupštini novembra 1918. godine agenti srpske vlade i dvora Karađorđevića izglasali su, u uslovima vojne okupacije Crne Gore, nelegalno i nelegitimno pripajanje (nasilnu aneksiju) Kraljevine Crne Gore Kraljevini Srbiji⁵. Crnogorski lojalisti pod vođstvom bivšeg ministra i predsjednika Crnogorske narodne skupštine Jovana S. Plamenca⁶ i komandira Krsta Zrnova Popovića, podigli su početkom januara 1919. godine Božićni ustanak protiv srpske aneksije crnogorske države. Oružane borbe ustanika i okupacionih trupa trajale su nekoliko dana. U Božićnom ustanku i borbama oko Cetinja početkom i tokom januara 1919. godine učestvuje i Milo Đurov Petrović s Njeguša, u sastavu Katunskih ustaničkih trupa. U svojstvu oficira crnogorske vojske i zakonitog deponenta zakletve položene kralju Nikoli i odanosti pravnom poretku Kraljevine

---

⁵ Alexander Devine, *OF THE MAP, the Suppression of Montenegro, the Tragedy of a Small Nation*, London, 1921., p. VIII navodi: „Ime Crna Gora izbrisano je sa spiska evropskih naroda, a narod Crne Gore nasilno je anektiran Kraljevini Velikoj Srbiji“.

⁶ Jovan Simonov Plamenac je od strane kralja Nikole imenovan za predsjednika vlade Kraljevine Crne Gore i ministra spoljnih poslova i tu dužnost je obavljao od 1919. do 1921. godine.

Crne Gore, Milo Petrović-Njegoš učestvuje u borbama u sastavu zelenaške vojske u Božićnom ustanku januara 1919. godine protiv srpske okupacije i aneksije Crne Gore⁷. Kad je ustanak ugušen, Milo Petrović-Njegoš, u novonastaloj situaciji, zajedno sa brojnim ustanicima, odlučuje da se ne preda novim vlastima, već da ide u političku emigraciju. Pripadao je ustaničkim zelenaškim trupama sa Njeguša. Milova uloga u borbi za pravo, čast i slobodu Crne Gore ovjekovječena je i u manuskriptu nedovršenih memoara i drugih zapisa američkog generalštabnog pukovnika Čarlsa Velingtona Furlonga, objedinjenih zajedničkim imenom u neobjavljenoj knjizi *Izgubljeno Kraljevstvo*⁸.

Poslije sloma Božićnog ustanka, brodom iz Kotora u San Đovani di Medua 5/18. januara stigli su brojni Crnogorci, među kojima je bio i Milo Đurov Petrović-Njegoš. Jedno vrijeme nakon napuštanja Crne Gore Milo Petrović-Njegoš bio je u izbjegličkom logoru Crnogoraca u međuanskom zalivu, odakle je brodom preko Jadranskog mora otplovio za Italiju. U Italiji (u Gaeti) nalazi se u sastavu crnogorske vojske u egzilu (Komade crnogorskih trupa) 1919–1921. godine. U okviru I bataljona kojim je komandovao komandir Pero Tujov Vuković iz Pipera, u sastavu njegove III čete bio je potporučnik Milo Petrović⁹.

⁷ O sukobima crnogorskih patriota i srpskih okupacionih snaga na Božić 25. XII 1918. godine/6. januara 1919. godine piše i Giacomo Golferi (Đakomo Golferi) u svojoj knjizi *Zločin Antante* sljedeće: „Bio je Božić. Srbi, s dominirajućih pozicija, ukrštali su u toku tri dana paklenu artiljerijsku vatru po masi, ponavljajući u Crnoj Gori grozote kakve su Turci učinili u Armeniji“ (Giacomo Golferi, *Ili delitto del Intesa*, Bologne, 1922).

⁸ Naziv Furlongovog rukopisa na engleskom jeziku je: *Lost Kingdom Episodes of a Military Intelligence Officer in Montenegro*“.

⁹ Dr Šerbo Rastoder, *Skrivana strana istorije – crnogorska buna i odmetnički pokret (1919–1929)*, II izdanje, knjiga VI, Podgorica, Podgorica, 2005, dok. br.1436, str. 1825.

Dok je bio u Italiji Milo Petrović boravio je u Gaeti, ali i u Rimu. Iz Italije se nije vraćao u Crnu Goru da preduzima gerilske, oružane akcije, kao što je to činio znatan broj crnogorskih oficira i vojnika koji su bili u sastavu crnogorske vojske u Italiji (1919–1921).

U Italiji je tokom 1921. godine izbio raskol među crnogorskim političkim emigrantima, da bi se taj sukob intezivirao tokom 1922. godine. Emigranti su bili podijeljeni na pristalice i protivnike Jovana S. Plamenca. Milo Petrović-Njegoš se, zajedno sa brojnim crnogorskim emigrantima (Vladimirom Đ. Popovićem, dr Perom Šoćem, dr Antom Gvozdenovićem, Pavlom Popovićem i drugima) svrstao u tabor protivnika Plamenčeve politike. Nakon što je raspuštena crnogorska vojska u Italiji (1921) i nakon što je vlada Kraljevine Italije donijela odluku da crnogorske izbjeglice koje su bile u njenom sastavu napuste Italiju, Milo Petrović-Njegoš 1922. godine, nakon dolaska Musolinijevih fašista na vlast, odlazi iz jednog egzila u drugi. Napušta Italiju i odlazi zajedno s Markom Zekovim Popovićem u Meksiko. Međutim, u jednom novinskom članku, nepotpisani autor navodi da je Milo Đurov Petrović-Njegoš, iz Italije odlazi u Rusiju, odnosno, Sovjetski Savez, u kojemu su boljševici na vlasti i u kojoj je tada bio građanski rat, iz koje odlazi u Kinu, pa ide u Japan (u Tokio), a iz Japana odlazi u Egipat (Kairo), odakle se vraća u Evropu i nastanjuje u Velikoj Britaniji (Engleska) u Londonu¹⁰. Milo Petrović-Njegoš je iz Italije sa majorom i alajbarjaktarom Markom Zekovim Popovićem otišao za Meksiko, u kojemu je tada bila revolucija, đe je ostao neko vrijeme, ali kako se Crnogorca bez domovine i familije u tuđoj zemlji nije ticala tuđa revolucija, odlučio je da napusti Meksiko. To je učinio i otišao je na drugi kraj svijeta: u

---

¹⁰ Vidi: Nepoznat autor, „Princ Milo od Crne Gore“, *Monitor*, Podgorica, god II, broj 56, 15. novembar 1991. str. 5.

Kinu. Najprije je bio u Šangaju, potom u Tiestinu i u Pekingu. Tu se bavio privatnim poslom (bankarskim i trgovačkim poslovima).

Tokom 1923. godine princ Milo Petrović-Njegoš i Marko Zekov Popović nalazili su se u Šangaju i drugim gradovima u Kini. U to vrijeme održavali su prepisku sa crnogorskom političkom emigracijom u SAD okupljenom oko Crnogorske narodne stranke seljaka i radnika bivšeg ministra Kraljevine Crne Gore Mila M. Vujovića i udruženja Saveza nezavisnih Crnogoraca u Sjedinjenim Državama, koje je izdavalo list *Crnogorski glasnik* (*Montenegrin herald*) koji se zalagao borbu za slobodnu i nezavisnu Crnu Goru. U Evropu se Milo Petrović vratio 1925. godine, bio je kratko vrijeme opet u Italiji (na jezeru Komo), odakle je otišao za Veliku Britaniju i nastanio se u Londonu. Trojica istaknutih Crnogoraca i boraca za slobodnu i nezavisnu Crnu Goru tokom 1925. godine u Velikoj Britaniji i Irskoj preduzimaju akcije s ciljem da u međunarodnoj javnosti reaktueliziraju crnogorsko pitanje. To su princ Milo Petrović, alajbarjaktar i komandir Marko Zekov Popović i novinar i publicista Jovan-Jovo Čubranović, koji je od ranije na tlu Engleske i Irske vodio crnogorsku rodoljubivu propagandu. Jovan-Jovo Čubranović se tokom 1924. godine povezao sa Komitetom za odbranu Crne Gore u Dublinu¹¹, kada je on te godine formiran¹² i bio jako aktivan u zastupanju političke ideje za slobodnu i nezavisnu Crnu Goru. U Londonu Milo Petrović i Marko Zekov Popović vode propagandu za crnogorsku stvar, dok njihov prijatelj i saborac Jovan-Jovo Čubranović čini u Irskoj promociju ideja i agitaciju za crnogorsku nezavisnost. U svojim javnim,

¹¹ Dr Šerbo Rastoder, *Crna Gora u egzilu 1918–1925*, knjiga I, Podgorica, 2004. str. 86.

¹² Vidi i: Dr Jožef Bajza, *Crnogorsko pitanje*, priredili: dr Branislav Kovačević i Marijan-Mašo Miljić, izdanje na našem jeziku, Podgorica, 2001. str. 53.

medijskim nastupima Milo Petrović je govorio i pisao o zločinima koje su srpska vojska, žandarmerija i njene druge snage počinjele u Crnoj Gori nakon aneksije 1918. godine. Iznosi podatke o tome kako su ubijani crnogorski rodoljubi od strane srpskih vlasti, te kako su one u Crnoj Gori zapalile hiljade crnogorskih domova i vršile druge kriminalne radnje (mučenja, silovanja, hapšenja, zatvaranja i slično). Objašnjava kako je 1918. godine ratna saveznica Kraljevina Crna Gora žrtvovana od strane sila Velike Antante, vojnog ratnog saveza, kojemu je pripadala, te kako je doživjela nestanak kao država, suprotno međunarodnom pravu i vlastitom ustavnom i zakonskom poretku, podsjećajući, između ostalog, i na iznevjerena obećanja i garancije saveznika date Crnoj Gori. Proklamovani princip samoopredjeljenja naroda (nacionalne suverenosti) pogažen je u slučaju Crne Gore i tu činjenicu Milo Petrović ističe u svojim istorijskim radovima i političkim tekstovima. Po njegovoj percepciji, analizi i ocjeni 1918. godine dogodilo se lažno „ujedinjenje“, kojim je Crnoj Gori oduzeta hiljadugodišnja sloboda i pretvorena u ropstvo pod egidom i hegemonom Srbije i dinastije Karađorđević. Zastupa stanovište da Crna Gora sa legalnog stanovišta međunarodnog prava nije izgubila svoj suverenitet i međunarodni subjektivitet, te da ne postoji nijedan međunarodni ugovor kojim je sankcionisana nasilna aneksija Crne Gore izvršena od strane Srbije 1918. godine. U Londonu je princ Milo ostao nešto više od dvije godine, da bi se potom preselio u SAD i živio u Santa Barbari kod Los Anđelesa od 1927. do 1929. godine. Oženio se 3. septembra 1927. godine u Santa Barbari, u Kaliforniji (SAD) sa Helen Smit, Engleskinjom, psihologom po struci, koja je živjela u SAD i bila direktorica jedne škole. Iz tog braka rođena je u Los Anđelesu 23. oktobra 1928. godine njihova ćerka Milena Petrović.

Dok je živio u Kaliforniji princ Milo je vršio kontinuiranu javnu propagandu i agitaciju za crnogorsku nezavisnost.

Okupljao je crnogorske emigrante, povezao se sa Nikolom Vidovim Petanovićem, koji je u San Francisku 1927. godine formirao Odbor za slobodnu i nezavisnu Crnu Goru i pokrenuo časopis *Crnogorsko ogledalo*. Taj časopis promoviše Mila Petrovića kao crnogorskog princa. Još od 1923. godine princ Milo Petrović otvoreno istupa sa ambicijom da postane legitimni nasljednik crnogorskog prijestola (krune), pošto je isticao da su „sinovi kralja Nikole izdali crnogorsku stvar i prodali se Beogradu“¹³. Princ Milo je održavao komunikaciju sa najstarijim sinom kralja Nikole, prijestolonasljednikom knjazom Danilom Petrovićem-Njegošem i sa njim dugo dijelio političke stavove (sve dok Danilo nije priznao Kraljevinu Jugoslaviju) koji su išli u prilog borbi za restauraciju Crne Gore. Kraće vrijeme 1931. godine Milo boravi u političkoj misiji u Ženevi gdje je bilo sjedište Društva naroda i sjedište Crnogorske nacionalne odbrambene lige, koja je promovisala ideju restauracije crnogorske države i čijem rukovodstvu su pripadali Pavle Popović i Jovan Čubranović. Sarađuje sa inženjerom Pavlom Mihailovim (Mišovim) Popovićem, koji se konstantno decenijama borio za pogažena prava Crne Gore. Milo Petrović se ponovo vraća u London u kojemu živi do 1940. godine. U Londonu piše i objavljuje brošure, proglase i druge tekstove, od kojih je značajan dio publikovan u Petanovićevom *Crnogorskom ogledalu* tokom 1931. godine.

¹³ Vidi biografiju princa Mila Petrovića-Njegoša, u: Dr Šerbo Rastoder, *Crna Gora u egzilu 1918–1925*, knjiga I, Podgorica, 2004. str. 402. Istovjetan tekst o Milu Petroviću objavljen je u: *Istorijski leksikon Crne Gore*, Vijesti, Podgorica, 2006 (urednici dr Šerbo Rastoder i dr Živko M. Andrijašević), knjiga 5, str. 1019. O princu Milu Petroviću-Njegošu vidi i: Blažo Sredanović, „Grobovi koji opominju“, „Oganj“ (*Glas Svjetske unije etničkih Crnogoraca „Krstaš“*), broj 18, maj 2007, Lovćenac, str. 12–13 i Novak Adžić, *Borci za nezavisnu Crnu Goru 1918–1941*, knjiga II, Cetinje, 2010. str. 435–446.

Princ Milo Petrović zalagao se za poštovanje prava crnogorskog naroda na nacionalnu suverenost, samoopredjeljenje i poziva Crnogorce da zahtijevaju od strane Velikih sila koje su obećale restauraciju Crne Gore da ispune svoja obećanja i u tom smislu date garancije. To on apostrofira i u proglasu upućenom 1931. godine Crnogorcima (na crnogorskom i engleskom jeziku¹⁴) iz Ženeve:

CRNOGORCI,

Želim vam veseli Božić i srećnu Novu godinu! Moleći se Svemogućem Bogu da bi nam uskoro donio oslobođenje naše predrage i mnogo-napaćene Otadžbine.

Sa vama, Crnogorci, čvrsto obdržavam nadu da će biti povraćena Kruna koja je Crnoj Gori opljačkana, kruna Petrović Njegoša pod kojom su u stare dane Crnogorci bili vođeni iz trijumfa u trijumf, iz slave u slavu, dok je naša zemlja bila uzdignuta u očima ostalih naroda do visina zasluženoga dobrog glasa.

Nikada se Crnogorci nijesu ponosili materijalnim bogastvima. Njihovo se blago sastojalo od hrabrosti, Hrišćanskoga viteštva i nepokolebljivoga i nepopustljivoga otačastvo-ljublja.

Do nedavnih se je vremena svijet opominjao i divio junačkim podvizima naših praotaca. Poneki od najvećih umova najvećih naroda obesmrtili su u svojim pjesmama junačke podvige Crnogorskoga roda: nesravnjivoga u sukobljavanju sa ogromno nadmoćnijim brojevima neprijateljevima.

Takva je bila naša negdašnja slava! Ali kako stojimo danas? Avaj! Svjetski je Rat buknuo kada je naš mnogoljubljeni Kralj

---

¹⁴ Autentične tekstove proglasa na crnogorskom i engleskom jeziku posjeđuje prof. dr akademik Šerbo Rastoder, koji je njegov tekst na našem jeziku prvi istražio i učinio dostupnim istorijskoj nauci.

Nikola već bio zašao u duboku starost, te je donde pobjedonosan bio primoran da napusti rodnu grudu i da ispusti svoju plemenitu dušu u tuđini.

Posljednje su godine njegovoga života bile savremenice sa jažalosnijim dobima koje je naša narodna istorija ikada zapisala u svoje ljetopise: kada je vladalac jedne susjedne i savezne Države unio u Crnu Goru oganj i mač, pljačkajući i silujući naš narod, i najzad prisajedini našu zemlju svojoj Kraljevini Srbiji.

Ali se približuje vrijeme kada ćete zadahnuti uspomenom vaših predaka, biti oslobođeni sramnoga jarma Karađorđevića. Svijet će ponovo priznati da Crna Gora pripada Crnogorcima, a nijednome drugome narodu.

Na oslobođenje Otadžbine vi ste, Crnogorci, pozvani pravom nasljeđa i dužnosti. A imate i ovu utjehu: da su suverene i pobjednice Velike Sile Evrope i Republike Američkih Sjedinjenih Država u zalag svoje časne riječi da će Kraljevina Crna Gora biti vaspostavljena. Vaše je pravo i vaša dužnost da zahtijevate od tih Velikih Sila da ispune te njihove zaloge.

Pošto su se preostali članovi Kraljevske kuće Petrović-Njegoš naravnjali sa srpskim zavojevačem i odrekli se svoga zakonitog nasljeđa, Ja jedini ostajem da vas povedem.

Ja, koji sam predstavnik starije grane Petrović-Njegoš i lojalni nasljednik slavnih Crnogorskih tradicija, nikada se nijesam uskolebao za ovih bolnih 13. Godina izgnanstva.

Plemenito ste obdržali dostojanstvo Crne Gore vi koji ste radije izabrali izganstvo nego li naravnanje. A strepljivo ste podnosili vi koji nijeste mogli pregoleti žrtvu da napustite svoju rodnu grudu.

Moje je srce uza sve vas, i Ja vas sve preklinjem da imate nadu u Boga koji je našem viteškome narodu davao pobjede u prošlosti i osposobio nas je da postignemo ono što bi bez Nebesnoga blagoslova bilo izvan ljudske moći. Bog nas se nije

odrekao. S toga Ja neću da očajavam ni za našu Zemlju ni za Svijet.

Neka bi Nova 1932-na godina vidjela trijumf istine i pravde: i vaspostavljanje slobodne i častne Crne Gore!

20-ga decembra 1931

Milo, s.r. "15

Ženeva, Švajcarska,

U Londonu 1931. godine princ Milo Petrović-Njegoš objavio je brošuru pod naslovom *The Independence of Small Nations and the Extinction of Montenegro* (*Nezavisnost malih nacija i iščeznuće Crne Gore*). Primjerak (faksimil) te brošure, koji je Milo Petrović-Njegoš s posvetom i potpisom poklonio američkom pukovniku Čarlsu Velingtonu Furlongu (posveta nosi datum, London – 15. maj 1935) nalazi se u Furlongovim spisima na Huverom institutu, Standford univerzitetu, Kalifornija, SAD. Pomenutu brošura dosad nije objavljivana na našem jeziku, već je u istoriografiji korištena na nivou bibliografske jedinice. Brošura *Iščeznuće Crne Gore* (*The Extinction Of Montenegro*) je tokom 1931. godine objavljivana u nekoliko nastavaka na engleskom jeziku a dijelom i na crnogorskom na stranicama *Crnogorskog ogledala* iz San Franciska¹⁶. Petanovićevo *Crnogorsko ogledalo* je popularizovalo tekst iz pomenute brošure princa Mila Petrovića u više navrata, osvrćući

---

¹⁵ Dr. Šerbo Rastoder, *Crna Gora u egzilu 1918–1925*, knjiga II, Podgorica, 2004. str. 638–639.

¹⁶ Vidi: *The Montenegrin Mirror*, june 1931, Princ Milo Crnogorski, „Iščeznuće Crne Gore“ – „Srbija i Crna Gora kao saveznici i neprijatelji“, San Francisko, p. 16; *The Montenegrin Mirror*, „The Extinction of Montenegro“, July 1931. San Francisko, p. 15; *The Montenegrin Mirror*, „The Extinction of Montenegro“, September 1931. San Francisko, p. 13.

se na značaj tog Milovog djela. U nekoliko brojeva *Crnogorskog ogledala* reklamirane su brošure princa Mila Petrovića i Jovana Čubranovića.

Princ Milo Petrović-Njegoš nastojao je u periodu od 1923. do 1939. godine da iz egzila doprinese aktuelizaciji crnogorskog pitanja i čini to, između ostaloga, i publikovanjem teksta „Izdaja Crne Gore“, u kojemu govori o zavjeri Srbije protiv Crne Gore tokom Prvog svjetskog rata (1914–1918), te o ulozi Crne Gore tokom toga rata, i srpskoj okupaciji i aneksiji Crne Gore 1918. godine, a na samom završetku rečenog teksta princ Milo izražava zahtjeve za slobodom i nezavisnošću Crnom Gorom. Članak princa Mila Petrovića pod naslovom „Izdaja Crne Gore“, prvi put je objavljen u časopisu *Nineteenth Century and After* (*Devetnaesti vijek i poslije*), London, februara 1933.

Original tog teksta princa Mila Petrovića-Njegoša, štampanog u formi brošure na engleskom jeziku, pod istovjetnim naslovom, pronašli smo u Centralnoj narodnoj biblioteci „Đurđe Crnojević“ na Cetinju.

Princ Milo Petrović-Njegoš tokom cijelog trajanja KSHS/Kraljevine Jugoslavije manifestovao je svoj stav energičnog protivnika oblika vladavine, državnog uređenja, političkog sistema u njoj. Istupao je otvoreno s pozicija crnogorskog suvereniste/independentiste i oponenta i žestokog kritičara svih režima koji su vladali u Beogradu. Za njega su vladajuće elite u monarhističkoj KSHS/Kraljevini Jugoslaviji bili ugnjetači crnogorskog naroda i grobari Crne Gore. U Kraljevini Jugoslaviji, odnosno, na području Zetske banovine tokom 1938. godine bio je naklonjen izbornoj agitaciji Crnogorske stranke (federalista). Indirektno se uključio u izbornu kampanju, te slao svoje brošure i proglase o crnogorskom pitanju. Za sve vrijeme trajanja Kraljevine Jugoslavije princ Milo Petrović se borio protiv njenog postojanja, jer je smatrao tamnicom u kojoj je okovan crnogorski narod i koja je uništila

državnost Crne Gore. Princ Milo Petrović je u Londonu na Uskrs 1939. godine objavio proglas Crnogorcima, u kojima ih poziva na okupljanje, izmirenje i borbu s pomoću Božijom za slobodnu i nezavisnu Crnu Goru. Taj Proglas koji je prvi put objavljen u novini *Hrvatski list Danica Hrvatska*, u broju od 9. maja 1939. godine integralno glasi:

„DRAGI MOJI CRNOGORCI,

Sudbina i neljudi primoraše nas da provedemo posljednih dvadeset godina pod nemilosrdnim i pokvarenim zakonima stranih zemalja. Ali da ne prođosmo kroz sva ova strašna iskušenja, tada mi ne bi znali i umjeli ocijeniti svu onu ljepotu i slobodu naše drage Crne Gore. Svaki kamen, svaka unča naše mile Otadžbine odjekuje ljubavlju naših praotaca i krvlju koju proliše za Nju. Oni upotrijebiše sve sile samo da Crna Gora za uvijek bude slobodna i nezavisna, i oni se nikada ne pokolebaše u toj namjeri. Jedina im težnja bijaše: da ljubav u grudima mladih naraštaja nikada ne umre spram Crne Gore.

Crnogorci nijesu pobjeđeni na megdanu junačkome, nego lažima, prijevarom i izdajstvom bivših saveznika. Jedna skupina međunarodnih ratnih trgovaca izbrisaše našu Crnu Goru sa mape Evrope. Tako, da im ona i dan danas služi kao neka vrsta lopovske tražbine. Daleko ste, moji dragi Crnogorci, te vam nije poznato, koliko su duboko nas utopili srbijanski i strani gusari. I kako nam se smiju!

Crna Gora koja je kroz vijekove bila škola slobode na Balkanu, danas ne postoji. A nekada ponosni Crnogorac, koji je bio učitelj slobode, danas je rob. NJEGOV SE GLAS NE ČUJE! NJEGOVO SE IME NE SPOMINJE! Komanduju mu turski potomci Pavle Karađorđević, Dragiša Cvetković,

Cincar-Marković i ostale srbijanske barabe. Pa zar nije sudbina mnogoputa nemilosrdna! Ona se ne šali, kad pogodi, dobro pogodi. Ostavi za sobom hladne priče i žalosne uspomene.

BRAĆO I SESTRE,

Sada je naša dužnost da oslobodimo našu Otadžbinu ispod tuđeg jarma i svega onoga što truje i ugrožava njezinu budućnost. A da ostavimo ovo: Mi moramo da ujedinito srca i naše duše u jednu nepokolebljivu misao, koja vodi ka ovom visokom idealu. Pred nama leži nezavršeno djelo, i mi ne smijemo počinuti sve dok isto potpuno ne dovršimo. Tek tada će svijet uvidjeti, Crnogorci su dostojni potomci svojih slavnih predaka.

Ja lično pozivam svakog Crnogorca i Crnogorku bez razlike kakvim partijama pripadali, da pokažu svoju moć i svoju sposobnost za ovo veliko djelo Crne Gore. Trgnimo se –jedanput se umire svakojako – da je napravimo veću i silniju od one, koji Velike Sile (Italija, Velika Britanija, Francuska i carska Rusija) utvrdiše svojim potpisima u Londonu 26. aprila 1915. godine.

Ako ispunimo svoj prastari zavjet, tada budimo sigurni u ovo: da ne samo što ćemo dobiti jaku moralnu pomoć, nego će se u isto vrijeme materijalno stanje Crne Gore popeti na jedan dostojan i zavidan položaj. Omogućiti nas da imamo svoje trgovačke lađe, svoje željeznice, fabrike, moderne škole, Univerzitet, oficirske škole, i odmah pristupiti isušanju Skadarskog Jezera.

A što se tiče odredbe političkog režima, vi ga sami odredite i izaberite za dobro i sreću Crne Gore. Ja vam se u to neću miješati. Ako vam budem trebao bilo za savjet ili pomoć, uvijek sam gotov da vas pomognem, bez da promašim.

Ja neprestano molim Boga za sve nas, da vas okupi, izmiri i povede pravom crnogorskom stazom u novu, slobodnu i nezavisnu Crnu Goru – za najljepšu i najdražu Otadžbinu na svijetu.

Milo s. r.

*U Londonu, na Uskrs, 1939. godine*¹⁷.

Princ Milo Petrović je pretendovao na prijesto samostalne i slobodne Kraljevine Crne Gore. Međutim, on nije želio da bude na prijestolu fiktivno nezavisne zemlje, koja bi bila pod protektoratom fašističke Italije i okupirana od strane njene vojske. Nije poznato da je princ Milo Petrović, koji je najveći dio Drugog svjetskog rata proveo kao stanovnik britanske prijestonice, učestvovao, ni u smislu verbalne podrške iz inostranstva, planovima i akcijama italijanske vlade i njenog civilnog komesara u Crnoj Gori grofa Serafina Macolinija i dijela vođstva Crnogorske stranke oko organizovanja i održavanja Petrovdanskog sabora 12. jula 1941. godine na Cetinju¹⁸. Nije poznato na osnovu raspoloživih izvora da su Italijani i crnogorski federalisti, kada su

---

¹⁷ Proglas je nakon njegovog izdavanja prvi put objavljen u: *Hrvatski List and Danica Hrvatska (The Croatian Gazette and the Croatian Morning Star)*, New York, 9. maja 1939. godine. Pod naslovom „Princ Milo svojim Crnogorcima“ i podnaslovom „Crnogorski rodoljub mučenik pozivlje svoju crnogorsku braću na veliko, sveto djelo oslobođenja stare svete otadžbine.“ Proglas smo preuzeli iz knjige dr Šerba Rastodera, *Crna Gora u egzilu 1918–1925*, knjiga II, Podgorica, 2004. str. 640–641. Ovaj proglas je više puta objavljivan u našoj istoriografiji. Vidi o tome i: Dr Radovan Radonjić, *Crnogorska retorika*, DANU, Podgorica, 2011. i *Lučindan* (Glas Crnogorske pravoslavne crkve), broj 10, na Božić 2004.

¹⁸ U dnevniku grofa Galeaca Čana nide o tome nema pomena, kao ni u dnevniku grofa Serafina Macolinija (Vidi: „Dnevik Serafina Macolija: Iz kraha u krah od Tripolija do Crne Gore“/priredio mr Slavko Burzanović/, *Matica*, časopis Matice crnogorske, Cetinje/Podgorica, broj 39, jesen 2009, str. 93–143.

krenule akcije da se obnovi Kraljevina Crna Gora pod pokroviteljstvom Italije, uspostavljale kontakt ili uzimale u obzir da Milu Petroviću bude ponuđena kruna. Kruna je nuđena Mihailu Petroviću, unuku kralja Nikole, sinu knjaza Mirka (koju je on odbio)¹⁹ i nekim drugim ličnostima, ali koliko je u istoriografiji poznato, Milu Petroviću nije. Od 1940. godine princ Milo Petrović živio je u Irskoj, u kojoj se trajno nastanio²⁰, pošto je napustio London usljed bombardovanja. Pratio je, razumije se, ratna zbivanja na svjetskim frontovima, kao i ono što se zbivalo na jugoslovenskoj bojišnici (što se vidi iz knjige njegove kćerke

---

Da su takve kombinacije postojale izvjesno je da bi to bilo grof Čano, italijanski ministar spoljnih poslova, bilo grof Serafino Macolini, civilni komesar za Crnu Goru, u svojim dnevnicima registrovali. Dosadašnje naše historiografsko nasljeđe nije iznijelo nijedan podatak koji bi ukazivao na tu opciju.

¹⁹ Vidi o tome i: Dr Đuro Vujović, *Crna Gora u Narodno-oslobodilačkom ratu 1941–1945*, Podgorica, 1997, str. 28. U svom Dnevniku pod datumom 26. maj 1941. godine, s tim u vezi grof Čano piše: „Princ Mihailo, onaj koji je imao da obnovi crnogorsko prijestolje, otvorio je svoje srce konzulu Sera di Kasano. On neće ni da čuje da se kompromitira, jer je uvjeren da će Italija i Njemačka na kraju dobiti teške batine, pa zaključuje da je svako rješenje prolazno i privremeno“. Grof Čano potom dodaje: „Ne vjerujem da bi kraljica bila vrlo ponosna ovakvim shvatanjem svog izdanka Petrovića“. (*Dnevnik grofa Čana*, Zagreb, 1948).

²⁰ O princu Milu Petroviću vidi i: *OAK PARK-Demesne & Forest walk*, by Henry Roberts and Robert Power, Carlow, Ireland, 2008, p. 14–15. Pored ostalog, u toj knjizi se navodi da je princ Milo Petrović pred kraj Drugog svjetskog rata napustio Englesku i preselio se u Galvej u Irskoj. Za njega se, u tom štitvu, između ostalog, veli (prijevod sa engleskog jezika): „Princ Milo Petrović-Njegoš, rođak kralja Nikole od Crne Gore, rođen je u Crnoj Gori 1889. Bio je brigadir-general tokom Prvog svjetskog rata i predvodio diviziju u Albaniji 1916. godine“ (c. d. str. 14). Činjenica je da se na više mjesta u publicistici navodi da je princ Milo Petrović-Njegoš bio brigadir-general

---

Milene) i bio na strani antihitlerovske koalicije, kao protivnik nacističke ideologije i Hitlerove agresije. U Irskoj je vodio povučeni život. Od 1941. godine nije poznato da se princ Milo aktivno bavio političkim pitanjima. Od tada se princ Milo (koji je fizički i mentalno bio u punoj snazi, imao je 52 godine) politički pasivizuje, očigledno rezigniran sudbinom i položajem Crne Gore i Crnogoraca i situacijom nastalom usljed razbijanja i raspada Jugoslavije i izbijanja građanskog rata na prostoru Crne Gore u vrijeme kad je ona bila okupirana od strane italijanske, a od kraja 1943. godine i njemačke vojske. I poslije završetka svjetskog rata 1945. godine, Milo Petrović nastavlja da vodi povučeni život. Živio je u Dublinu, a kasnije se seli u Galveju. Bavio se poslovima sa nekretninama i antikvitetima u Londonu i u Irskoj i izdavanjem bungalova, od čega je ostvarivao prihode za život. U Galveju je neko vrijeme živio nevjenčano sa Džejn Kettrin Meklintok, od koje se potom rastao i povukao u osamljenički život u svojoj kući u Galveju, đe ga je povremeno posjećivala kćerka Milena i pojedini stari prijatelji, prvenstveno bivši irski bankar Majli Redžinald, koji se u starosti brinuo o princu Milu.

Princ Milo Petrović-Njegoš umro je 22. novembra 1978. godine u svojoj kući u Galveju, Irska, u dubokoj starosti u 89. godini života. Sahanjen je u Limeriku, takođe u Irskoj, na groblju ispred katedrale Svete Marije, po ceremonijalu Irske (katoličke) crkve. Pokopala ga je njegova kćerka Milena Petrović Tompson. Na nadgrobnom kamenu, đe je pokopan, napisano je *Princ Milo Petrovic of Montenegro*. I danas njegovi zemni ostaci počivaju na groblju u Limeriku ispred katedrale Svete Marije.

---

crnogorske vojske. Međutim, taj podatak, po svemu sudeći, nije tačan, jer je princ Milo, prema raspoloživim istorijskim izvorima kraj Prvog svjetskog rata dočekaao kao oficir (potporučnik) crnogorske vojske, a dok je bio u sastavu crnogorske vojske u egzilu (1919–1921) u Gaeti (Italija) od strane kralja Nikole i crnogorske vlade unaprijeđen je u čin poručnika.